

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.58>

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК СКЛАДОВА СЛУЖБОВОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Пилипенко П.Д.,*завідувач кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0002-3382-3033***Бурак В.Я.,***професор кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0002-3511-0555*

Пилипенко П.Д., Бурак В.Я. Гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю як складова службового правового статусу.

У статті з'ясовано та охарактеризовано законодавчі гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю з числа військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби. Проаналізовано вітчизняне трудове та соціальне законодавство з питань спеціальних програм пенсійного забезпечення, зайнятості, соціальних виплат/допомог та соціальних послуг, що діють в нашій державі для осіб з інвалідністю. Відзначено зміст особливих гарантій для військовослужбовців та осіб прирівняних до них, що зумовлено їхнім службовим становищем, які у своїх рішеннях підкреслює Конституційний Суд України. Наголошено, що такі гарантії для осіб, які проходять службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях діють не лише у період виконання ними службових обов'язків, а й після звільнення зі служби. На підставі проаналізованих нормативних актів зроблено висновок, що питання гарантування соціального захисту особам з інвалідністю, як складова їхнього спеціального службового статусу, може розглядатися лише за наявності факту належного юридичного підтвердження впливу службово-військової діяльності на стан здоров'я особи. З'ясовано, що у разі визнання особи з числа колишніх військовослужбовців особою з інвалідністю внаслідок захворювання, яке виникло після звільнення з військової чи прирівняної служби, обов'язково має бути констатований причинний зв'язок такого захворювання з її минулою службовою діяльністю. Наголошено, що законодавець також визначає додаткові спеціальні умови настання інвалідності як складову підстав отримання окремих видів соціального захисту. Однією із умов є визначення часових рамок встановлення інвалідності після звільнення з військової служби. Наголошено, що використання часових крите-

ріїв як юридичних умов набуття права на соціальний захист порушує конституційні принципи рівності права на соціальний захист та справедливості у суспільстві. На підставі аналізу механізму надання соціальних послуг із працевлаштування осіб з інвалідністю, які звільнені з військової та прирівняної до неї служби, зроблено висновок про його недосконалість, непристосованість до сучасних реалій у державі. Наголошено на потребі формування в Україні системи соціальних послуг, яка, з однієї сторони, забезпечуватиме ефективну соціалізацію та професійну орієнтацію осіб, звільнених з військової служби через інвалідність, а з іншої сторони – враховуватиме особливості умов, в яких набута інвалідність особи. Виокремлено в цій системі недолік – відсутність механізму залучення роботодавців до процесу соціалізації та професійної адаптації особи. Акцентовано, що недостатнім заходом у сприянні професійного та соціального відновлення особи є законодавче закріплення обов'язку створити робочі місця для осіб з інвалідністю. Запропоновано відповідні зміни у законодавство про соціальний захист осіб з інвалідністю.

Ключові слова: соціальне/трудове законодавство, особи з інвалідністю, пенсійне забезпечення, зайнятість, соціальні допомоги, соціальні послуги, військовослужбовці, особи звільнені з військової служби, гідний рівень забезпечення, захист соціальних /трудових прав.

Pylypenko P.D., Burak V.Ya. Guarantees of Social Protection of Persons with Disabilities as a Component of Official Legal Status.

The article explores and characterises the legislative guarantees of social protection for persons with disabilities among military personnel and individuals discharged from military service. It analyses national labour and social legislation regarding special pension programmes, employ-

ment, social payments/assistance, and social services available in our country for persons with disabilities. The content of specific guarantees for military personnel and those equated to them, as determined by their service status, is highlighted, as emphasised by the Constitutional Court of Ukraine in its decisions. It is noted that such guarantees for individuals serving in the Armed Forces of Ukraine and other military formations apply not only during their service period but also after discharge. Based on the analysed normative acts, it is concluded that the issue of guaranteeing social protection for persons with disabilities, as a component of their special service status, can only be considered with the presence of proper legal confirmation of the impact of service-military activities on the person's health. It is established that if a former military service member is recognised as a person with a disability due to a disease that arose after discharge from military or equivalent service, the causal link between such a disease and their past service activities must be established. It is emphasised that the legislator also defines additional special conditions for the onset of disability as a component of the grounds for receiving certain types of social protection. One of the conditions is the determination of the time frame for establishing disability after discharge from military service. It is emphasised that the use of time criteria as legal conditions for acquiring the right to social protection violates the constitutional principles of equality in the right to social protection and justice in society. Based on the analysis of the mechanism for providing employment-related social services to persons with disabilities discharged from military and equivalent service, it is concluded that this mechanism is imperfect and not adapted to the current realities in the country. The need to develop a social services system in Ukraine is stressed, one that, on the one hand, ensures effective socialisation and professional orientation for those discharged from military service due to disability, and on the other hand, takes into account the specific conditions under which the disability was acquired. A drawback in this system is highlighted – the lack of a mechanism to involve employers in the process of socialisation and professional adaptation of the individual. It is noted that merely legislating the obligation to create jobs for persons with disabilities is an insufficient measure for facilitating the professional and social rehabilitation of individuals. Proposed are appropriate amendments to the legislation on the social protection of persons with disabilities.

Key words: social/labour legislation, persons with disabilities, pension provision, employment, social benefits, social services, military personnel, persons released from military service, decent

level of provision, protection of social/labour rights.

Постановка проблеми. В умовах активних бойових дій значно зростає ризик травмування чи іншого ушкодження здоров'я, які супроводжуються встановленням особі інвалідності. Зокрема, згідно даних Міністерства соціальної політики України з початку ведення активних бойових дій загальна кількість осіб, яким встановлено інвалідність, зросла до трьох мільйонів [1]. З огляду на велику кількість осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах через інвалідність, держава повинна не лише визначити основні напрямки соціального захисту цієї категорії громадян, а також і створити надійні гарантії реалізації та захисту їхніх соціальних та трудових прав.

Мета статті полягає у з'ясуванні та характеристиці законодавчих гарантій соціального захисту осіб з інвалідністю з числа військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби.

Стан опрацювання проблематики. У юридичній літературі питання соціального захисту осіб з інвалідністю відображено у працях В.М. Андріїва, Н.Б. Болотіної, В.Л. Костюка, Л.Ю. Малюги, О.В. Москаленко, С.М. Синчук, О.В. Тищенко, М.М. Шумила, О.М. Ярошенка та ін. Разом з тим, спеціальні гарантії підтримки осіб, які набули інвалідність в період проходження військової та прирівняної до неї служби є мало дослідженими.

Виклад основного матеріалу. Основні аспекти соціального захисту осіб з інвалідністю визначені Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» [2]. Цей Закон України гарантує особам з інвалідністю рівні умови участі в усіх сферах суспільного життя, можливість ефективно реалізувати свої права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами (преамбула) [2]. Причинами інвалідності можуть бути різні випадки, які зумовлені як певними побутовими ризиками, так і особливостями трудової/службової діяльності особи. Високий ризик набуття інвалідності існує в осіб, які проходять військову службу та службу, прирівняну до військової. Для таких осіб державою окреслені спеціальні додаткові гарантії їх соціального захисту.

Особливі умови соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей гарантує ч. 5 ст. 17 Конституції України [3]. У своїх рішеннях Конституційний Суд України висноує необхідність створення особливих умов соціального захисту військовослужбовців та осіб при-

рівняних до них, покликаючись на їхній службовий статус. Серед основних наведених аргументів можемо виокремити декілька: 1) виконання професійних обов'язків пов'язане з ризиком для життя та здоров'я, певним обмеженням конституційних прав і свобод, у тому числі права заробляти матеріальні блага для забезпечення собі і своїй сім'ї рівня життя, вищого за прожитковий мінімум [4]; 2) ці громадяни України захищають Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, виконують конституційно значущі функції [5]; 3) статус військовослужбовців зумовлює високий ризик отримання поранення, ушкодження здоров'я чи загибелі під час виконання службових обов'язків [6].

Проголошені ст. 17 Конституції України гарантії для осіб, які проходять службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях діють не лише у період виконання ними службових обов'язків, а й після звільнення зі служби. Зокрема, розглядаючи справу щодо соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, Конституційний Суд України акцентував на обов'язку держави забезпечити соціальний захист ветеранів війни та членів сімей осіб, які захищали Вітчизну, її незалежність, суверенітет та територіальну цілісність [5].

Оскільки проходження військової та іншої прирівняної до військової служби супроводжується високим ризиком ушкодження здоров'я, що має наслідком встановлення інвалідності, питання створення ефективної системи соціальних гарантій на випадок настання відповідного ризику визначає актуальність цього питання. Держава повинна створити ефективну систему соціального захисту осіб, інвалідність яких пов'язана із періодом перебування в особливому службовому статусі. Соціальні гарантії підтримки цієї категорії осіб мають відрізнятися від тих гарантій, які проголошені для осіб, інвалідність яких не пов'язана із проходженням служби. Специфіка соціального захисту цієї категорії громадян зумовлена необхідністю компенсувати ризики проходження служби, яка супроводжується високим рівнем травматизму, а також намаганням виокремити особливий службовий статус. Створення системи соціального захисту для військовослужбовців, які зазнали травматизму у період проходження служби визначено як один із пріоритетних напрямків діяльності держави також і міжнародною спільнотою. Так, відповідно до пунктів 72, 73 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо людських прав військовослужбовців від 24 лютого 2010 р. CM/Res (2010) 4, якщо військовослужбовці отримують поранення під час служби, їм слід надавати належне медичне обслуговування та, за потреби, надбавки; має також існувати система компенсацій, надбавок

у разі смерті на службі у Збройних Силах; для осіб, які залишають Збройні Сили, та які отримали поранення або захворіли внаслідок служби, має бути доступна відповідна компенсаційна схема [7].

Законодавчими актами, які визначають гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю, що проходили службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях є Закони України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [8], «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та прирівняних до них осіб» [9], «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [10], постанова Кабінету Міністрів України № 685 «Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» [11].

Проаналізувавши перелічені нормативно-правові акти, резюмуємо, що питання гарантування соціального захисту особам з інвалідністю як складова їхнього спеціального службового статусу може розглядатися лише за наявності факту належного юридичного підтвердження впливу службово-військової діяльності на стан здоров'я особи. Зокрема, Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачає можливість надання соціального захисту, серед інших суб'єктів також військовослужбовцям з інвалідністю, але за умови, що інвалідність спричинена захворюванням, яке особа набула під час проходження служби або після звільнення з такої. У разі визнання особи з числа колишніх військовослужбовців особою з інвалідністю внаслідок захворювання, яке виникло після звільнення з військової чи прирівняної служби, повинен бути констатований причинний зв'язок такого захворювання з минулою трудовою діяльністю такої особи (п. 2 ч. 1 ст. 3) [8]. Подекуди законодавець визначає додаткові спеціальні умови настання інвалідності як складову підстав отримання окремих видів соціального захисту. Наприклад, отримання одноразової грошової допомоги військовослужбовцями та іншими прирівняними особами, яким встановлено інвалідність перебуває у прямій залежності від однієї із

таких обставин: 1) інвалідність настала внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого ним під час виконання обов'язків військової служби; 2) інвалідність настала внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби; 3) встановлення інвалідності відбулося не пізніше трьох місяців після звільнення її з військової служби чи після закінчення тримісячного строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження зазначеної служби (п. 4, 5, 6 ч. 2 ст. 16) [8]. Аналогічні підстави отримання одноразової грошової допомоги на випадок інвалідності військовослужбовців та осіб, прирівняних до них закріплені також п.п. 4, 5, 6 п. 4 Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві [12].

Як бачимо із вищенаведених норм, законодавець умовою реалізації права на соціальний захист визначає не лише встановлення причинно-наслідкового зв'язку між захворюванням, пораненням чи контузією та інвалідністю, а й в окремих випадках, визначає також часові рамки встановлення інвалідності після звільнення з військової служби. Спроба застосувати умову щодо часової тривалості змін у стані здоров'я особи, звільненої з військової служби була зроблена також і під час законодавчого регулювання питання розміру одноразової грошової допомоги. Зокрема, п. 4. 16³ Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей“ (у ред. Закону України від 24 лютого 2022 р.) визначав дворічний строк як крайню межу встановлення вищої групи інвалідності або більшого ступені втрати працездатності як підстави для нарахування та виплати одноразової грошової допомоги військовослужбовцям та особам, прирівняним до них, на випадок інвалідності. Якщо строк між відповідними змінами був більшим, ніж 2 роки з моменту звільнення з військової служби через інвалідність, закон позбавляв особу права на відповідну виплату. Таке законодавче положення було переглянуте Конституційним Судом України на предмет відповідності Основному Закону держави. Як наслідок, 06 квітня 2022 р. Суд ухвалив рішення, яким визнав неконституційним застосування часових меж між пораненням (контузією, травмою або каліцтвом), отриманим особою під час виконання обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням нею обов'язків військової служби, та динамікою стану здоров'я [6]. Погоджуючись,

вважаємо, що питання причинно-наслідкових зв'язків між проходженням служби та її негативним впливом на стан здоров'я особи є індивідуальним та залежить від низки обставин, які заздалегідь передбачити неможливо. Використання часових критеріїв як юридичних умов набуття права на соціальний захист порушує конституційні принципи рівності права на соціальний захист та справедливості у суспільстві. На нашу думку, єдиною умовою набуття права на соціальний захист на випадок інвалідності має бути встановлення факту, що інвалідність особи настала як результат проходження військової та іншої прирівняної до неї служби, незалежно від того, чи цей факт встановлено на момент звільнення чи після цього. Визначальним має стати причинно-наслідковий зв'язок, який встановлений уповноваженими органами та оформлений належними документами. З огляду на це, пропонуємо вилучити із п.п. 5, 6 ч. 2 ст. 16 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [8] та п.п. 5, 6 п. 4 Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні/перевірочні/спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві [12] умову про первинне встановлення інвалідності протягом трьохмісячного терміну з моменту звільнення з військової служби для реалізації права на одноразову соціальну допомогу. Врахування індивідуальних особливостей розвитку стану здоров'я кожного військовослужбовця окремо та якісна законодавчо визначена процедура підтвердження причинно-наслідкового зв'язку інвалідності та проходження військової служби має стати однією із ключових гарантій соціального захисту громадян, які набули особливого службового статусу у суспільстві. Отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок несення військової служби є єдиним способом забезпечення гідного рівня життя таких осіб після звільнення зі служби. Держава повинна взяти на себе усю відповідальність щодо оптимізації процедури набуття особливого статусу у суспільстві та подальшої реалізації права на соціальний захист. Сприяння військовослужбовцям та прирівняним до них особам у набутті спеціального службового статусу, а не лише проголошення права на ті чи інші соціальні блага, буде свідчити про ефективність соціальних гарантій, а відповідно, про визнання державою та суспільством значимості служби.

Наступною, не менш важливою, гарантією, є формування основи для забезпечення самостійності, інтеграції їх у суспільство, залучення до

активної життєдіяльності, за якої основні життєві потреби така особа забезпечить собі самостійно. Ключову роль у цьому відіграє створення умов для активного залучення осіб з інвалідністю до трудової діяльності. Саме це обрано одним із основних напрямків Національної стратегії у сфері прав людини. Пункт ґ зазначеної Стратегії якраз визначає завдання посилити гарантії права на працю та забезпечити розумне пристосування робочих місць осіб з інвалідністю, їх супровід на робочому місці [13].

Важливість участі осіб з інвалідністю у трудовій діяльності розглянуто у науковій літературі. Серед основних тез: забезпечення прав та свобод осіб з інвалідністю має містити систему спеціальних засобів та суб'єктів, у тому числі органів публічної влади та профільних інститутів громадянського суспільства, які спрямовані на створення надійних умов для самостійної повноцінної життєдіяльності осіб з інвалідністю [14]; соціальні виплати, які, отримують особи з інвалідністю є недостатніми для повноцінної реалізації такими особами всіх інтересів та гідного життя [15].

Законодавство України «Про зайнятість населення», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначають спеціальні пільгові умови працевлаштування осіб з інвалідністю. Основними законодавчими положеннями є: захист від будь яких проявів дискримінації у сфері зайнятості населення залежно від стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання (ч. 1 ст. 11) [16]; зачислення осіб з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» до переліку тих, хто має право на додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню (п. 6 ч. 1 ст. 14) [17]; встановлення системи компенсацій фактичних витрат у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування суб'єктам господарювання, які працевлаштували осіб з інвалідністю (ч. 3 ст. 27) [16].

У чинному законодавстві також закріплені норми, які визначають спеціальні гарантії для осіб, інвалідність котрих перебуває у взаємозв'язку із їх службовою військовою діяльністю. Такими, на нашу думку, є: гарантування права на одноразове отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності шляхом перепідготовки, за робітничою професією, підготовки за спеціальністю для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра або магістра, здобутих за іншою спеціальністю, підготовки на наступному рівні освіти (крім третього (освітньо-наукового/освітньо-творчого) рівня вищої освіти), спеціалізації та підвищення кваліфіка-

ції за професіями і спеціальностями (п. 6, 7 ч. 1 ст. 30) [16]; збереження права на працевлаштування протягом трьох місяців з моменту звільнення строкової та військової служби до того роботодавця, де особа працювала до моменту вступу на службу (ч. 3 ст. 8) [8]; забезпечення соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються за станом здоров'я (ч. 5 ст. 8) [8].

Аналізуючи механізм надання соціальних послуг із працевлаштування осіб з інвалідністю, які звільнені з військової та прирівняної до неї служби, резюмуємо про його недосконалість, непристосованість до сучасних реалій у державі. В умовах переважної участі військовослужбовців та прирівняних до них осіб у бойових діях, які супроводжуються великим відсотком травматизму, поранень, контузій тощо і, як наслідок, інвалідності, держава повинна створити ефективний механізм відновлення таких осіб та залучення до трудової діяльності. Однак, ці заходи повинні бути зорієнтовані не лише на фізичні можливості такої особи, а й на умови, за яких особа зазнала обмежень. Реалізація права на зайнятість повинна супроводжуватися не лише встановленням обов'язку роботодавців створити робочі місця для осіб з інвалідністю, а також і формуванням у державі механізму залучення цієї категорії громадян до суспільно-корисної діяльності, яка супроводжуватиметься комплексом соціально-психологічних послуг; формуванням у суспільстві культури поведіння із особами з інвалідністю, яка набула під час участі у бойових діях тощо. Вивчаючи проблеми соціалізації військовослужбовців, які набули інвалідність внаслідок війни, американські дослідники наголошують, що під час формування системи соціальних послуг працевлаштування, реабілітації, адаптації тощо таких осіб, перш за все необхідно враховувати наступні обставини: ушкодження здоров'я відбулося під час військової служби; особи, які самостійно вирішили вступити на службу, володіють особливими рисами характеру, які відповідно вимагають належного підходу; в осіб з інвалідністю сформована негативна самооцінка як людини з обмеженими можливостями; можливі дискримінаційні прояви через набуття статусу ветерана [18].

На даний час, Україна перебуває на етапі формування системи соціальних послуг, які, з однієї сторони, забезпечуватимуть ефективну соціалізацію та професійну орієнтацію осіб, звільнених з військової служби через інвалідність, а з іншої сторони – враховуватиме особливості умов, в яких набула інвалідність та які сформували специфічні особистісні характеристики особи. Постановою Кабінету Міністрів України № 432 затверджено Порядок та умови забезпечення соціальної та професійної адаптації

осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України [19]. Згідно із п. 4 зазначеної постанови соціальна та професійна адаптація є базовою соціальною послугою, яка передбачає аналіз життєвої ситуації та розроблення шляхів її подолання; корекція психологічного стану; психіатрична допомога; відновлення родинних та суспільних зв'язків; формування чи корекція соціальних навичок; надання інформаційних послуг; проведення різноманітних тренінгів тощо [19]. Аналізуючи процедуру надання послуг, виокремлюємо один із важливих недоліків цієї системи – відсутність механізму залучення роботодавців до процесу соціалізації та професійної адаптації особи. Вважаємо недостатнім заходом у сприянні професійного та соціального відновлення особи законодавче закріплення обов'язку створити робочі місця для осіб з інвалідністю. Уповноважені особи роботодавців які залучають до професійної діяльності осіб з інвалідністю після звільнення їх з військової служби повинні володіти навичками поводження з ними та формування сприятливого психологічного середовища.

Із початком ведення бойових дій на території України окремі напрямки професійної та соціальної адаптації осіб з інвалідністю з числа військовослужбовців та прирівняних до них започатковують громадські організації за участі державних органів та установ, а також міжнародних представників. Для прикладу, в Україні Фондом Східна Європа разом та благодійною організацією «Благодійний фонд «Лінія Життя України» реалізовано проєкт «All4One». Основними напрямками, які реалізує цей проєкт є: робота гарячої лінії з надання психологічної допомоги; мотиваційна підтримка ветеранів програми професійного навчання та наставництва [20]. Попри це, вважаємо, що діяльність благодійних та громадських ініціатив має бути лише додатковою гарантією реалізації особами з інвалідністю свого права на зайнятність та гідний рівень життя у суспільстві. Основним суб'єктом, на якого покладається обов'язок з формування ефективної системи соціального захисту військовослужбовців, визнаних особами з інвалідністю має стати держава. Першим кроком у визначенні процедури надання соціальних послуг із працевлаштування цій категорії громадян має бути, на нашу думку, розроблення та затвердження окремого нормативно-правового акту. Такий документ повинен, насамперед, містити поетапну процедуру соціалізації особи з інвалідністю, яка звільнена з військової служби; визначати суб'єктів, задіяних у цей процес, у тому

числі роботодавців, які забезпечують робочими місцями, та процедуру їх взаємодії; закріплювати перелік соціальних гарантій соціального захисту та механізм їх реалізації. Визначення порядку реалізації права на зайнятність особами, інвалідність котрих зумовлена проходженням військової служби та іншої прирівняної до неї з урахуванням насамперед спеціальних умов набуття інвалідності, що вимагає особливого підходу у співпраці з ними, дозволить сформувати ефективну систему вироблення навичок в особи самостійно подолати складні життєві обставини та забезпечити гідний рівень життя.

І, нарешті, останнім аспектом у дослідженні соціального захисту осіб з інвалідністю в контексті їх службового правового статусу є гарантії підтримки у зв'язку з об'єктивною неможливістю бути працевлаштованим. Так, Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» визначені спеціальні умови реалізації права на пенсію у зв'язку з інвалідністю осіб, на яких поширюється дія цього закону. Сутність цих гарантій полягає у формуванні спеціальної законодавчої процедури визначення розміру пенсії, у тому числі грошового забезпечення, що є основою проведення відповідних обчислень. Законодавчо визначені умови набуття інвалідності як підстава реалізації права на спеціальне пенсійне забезпечення. Особа, звільнена з військової служби, вправі реалізувати право на пенсію по інвалідності, якщо інвалідність настала: 1) в період проходження служби; 2) не пізніше трьох місяців після звільнення зі служби; 3) пізніше тримісячного терміну після звільнення зі служби, але внаслідок захворювання (травми, поранення, контузії, каліцтва тощо), яке виникло в період проходження військової служби чи під час перебування в полоні або заручником. Виплата пенсії особам з інвалідністю, яка настала під час перебування у полоні чи заручником можлива лише у випадку, якщо полон не був добровільним і потенційний пенсіонер не вчинив злочину проти миру і людства [17].

Важливо в контексті дослідження гарантій на спеціальне пенсійне забезпечення на випадок інвалідності акцентувати увагу на пролонгації на законодавчому рівні статусу особи з інвалідністю без проходження повторного/періодичного переогляду на весь період воєнного та надзвичайного стану і ще шість місяців після його завершення за умови відсутності об'єктивної можливості проходження такого огляду (п. 14⁶.1. Прикінцевих та перехідних положень) [9].

Висновки. Резюмуючи аналіз, проведений у цій статті, можемо зробити висновок про те, що Україна перебуває на початковому етапі формування гарантій соціального захисту осіб з інвалідністю як складової їх особливого служ-

бового статусу. Законодавчо сформовані лише деякі гарантії реалізації права на зайнятість, на гідний рівень життя, на пенсійне забезпечення, на соціальні послуги тощо, які визначені з урахуванням специфіки правового статусу суб'єкта – отримувача соціального захисту, наділеного відповідними можливостями. Держава повинна сформувати систему соціальних гарантій, які не лише виконуватимуть функцію декларування особливого визнання суспільно-значимої функції військовослужбовців у суспільстві, а також враховуватимуть особливості впливу професії військовослужбовця та специфічні особисті потреби, сформовані як наслідок проходження служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Особам з інвалідністю : веб-сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html> (дата звернення: 13.09.2024).
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю : Закон України від 21 березня 1991 р. № 876- XII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12?find=1&text=до-та#w1_4. (дата звернення: 13.09.2024).
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 13.09.2024).
4. Рішення Конституційного Суду України від 17 березня 2004 року № 7-зп/2004 у справі про соціальний захист військовослужбовців та працівників правоохоронних органів. / Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-04#Text> (дата звернення: 13.09.2024).
5. Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018 у справі про соціальний захист ветеранів війни та членів їхніх сімей. / Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-18#Text> (дата звернення: 13.09.2024).
6. Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі про посиленій соціальний захист військовослужбовців. / Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#Text> (дата звернення: 13.09.2024).
7. Recommendation CM/ Rec (2010)4 on human rights of members of the armed forces : Committee of Ministers on 24 February 2010. / The Council of Europe. URL: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805cf8ef> (дата звернення: 13.09.2024).
8. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII (у ред. Закону України від 24 лютого 2022 р.) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#n176> (дата звернення: 13.09.2024).
9. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09 квітня 1992 № 2262-XII. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>. (дата звернення: 13.09.2024).
10. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3351-XII. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3351-12#Text> (дата звернення: 13.09.2024).
11. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. № 685. / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2024).
12. Порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві : постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 р. № 975. / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov>

- ua/laws/show/975-2013-%D0%BF#Text. (дата звернення: 13.09.2024).
13. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021. / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#top> (дата звернення: 13.09.2024).
 14. Кіблик Д.В. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю : дис. доктора філософії : 081 «ПРАВО». Кропивницький, 2022. 257 с. URL: https://cusu.edu.ua/images/autoreferats/2022/Kiblik_D.V/ДИСЕРТАЦІЯ_КІБЛИК_Д.pdf. (дата звернення: 13.09.2024).
 15. Труфанова Ю., Майка Н. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану: окремі правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 3 (35)/2023. С. 45–49.
 16. Про зайнятість населення : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5067-VI. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>. (дата звернення: 13.09.2024).
 17. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування Закон України від 09 липня 2003 р. № 1058-IV. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 13.09.2024).
 18. The Challenges of Military Veterans in Their Transition to the Workplace: A Call for Integrating Basic and Applied Psychological Science. / Steven Shepherd et al. *Perspectives on Psychological Science*. 2021, Vol. 16(3) 590–613. URL: <http://surl.li/fjwik>.
 19. Порядок та умови забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України». / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.09.2024).
 20. ALL4One: Комплексна програма психологічної та менторської підтримки ветеранів. URL: <https://oldsite.eef.org.ua/program-project/all4one-kompleksna-programa-psychologichnoyi-ta-mentorskoji-pidtrymky-veteraniv/> (дата звернення: 13.09.2024).